Jezično planiranje u odnosu na malu jezičnu zajednicu (primjer italofone jezične zajednice u zapadnoj Slavoniji)

Deželjin, Vesna

Source / Izvornik: **Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2017, 43, 331 - 342**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:355279

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

UDK 811.131.1'272(497.5 Slavonija)
Pregledni rad
Rukopis primljen 6. XII. 2016.
Prihvaćen za tisak 27. XI. 2017.

Vesna Deželjin
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
vesna.dezeljin2@gmail.com

JEZIČNO PLANIRANJE U ODNOSU NA MALU JEZIČNU ZAJEDNICU (PRIMJER ITALOFONE JEZIČNE ZAJEDNICE U ZAPADNOJ SLAVONIJI)*

Prije više od dvadesetak godina, točnije 1992. godine, Michael Krauss napisao je da jezik može biti siguran u svoju budućnost, tj. da neće izumrijeti, ako ga govori barem sto tisuća govornika. Ta se tvrdnja, međutim, i nije baš potvrdila jer postoje jezici sa stotinjak tisuća govornika koji nisu ugroženi kao i oni kojima niti milijun govornika ne osigurava sigurnu budućnost. Italofona jezična zajednica smještena u zapadnoj Slavoniji, poglavito na području općina Pakrac, Lipik i Kutina jedna je od visoko ugroženih jezičnih sredina. Namjera je ovoga rada rasvijetliti razloge zbog kojih se broj italofonih govornika u zapadnoj Slavoniji vidno i naglo smanjuje, a jezična zajednica postaje ugrožena. Pritom se polazi od pretpostavke da unutar postojećih zakonskih akata i institucionalnih djelatnosti postoje nedovoljno iskorišteni elementi vezani za planiranje jezičnoga prenošenja koji mogu donekle usporiti proces nestanka ove jezične enklave, odnosno koji joj mogu pomoći da očuva što je moguće bolje i dulje svoj kulturni identitet.

1. Uvod

Situacije u kojima se može govoriti o manjinskim jezicima uvijek su vezane za pojavu dvojezičnosti, a nerijetko i višejezičnosti, čime se uglavnom zanima

* Rad je prilog s međunarodnoga znanstvenog skupa CLARC (Rijeka, 3. – 5. lipnja 2016.)

kontaktna sociolingvistika. Manjinski jezici i zajednice oduvijek su postojali, poglavito u velikim i višenarodnim državama, no o tim se temama nije uvijek moglo govoriti u svim sredinama. U današnjoj Europi to je pitanje još aktualnije, što potvrđuju relevantni dokumenti Europske unije. U *Europskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima*, koju je promoviralo Vijeće Europe,[1] govori se usporedno o regionalnim i/ili manjinskim jezicima, što je zbunjujuće jer je termin *regionalni jezik* moguće rabiti i za obilježavanje nekoga dijalekta, a dijalekt po svojoj definiciji ne odgovara *manjinskom jeziku*. U istom se dokumentu manjinski jezik definira uz pomoć dva parametra,[2] a stanovite tvrdnje dozvoljavaju neujednačenosti i nedosljednosti u tumačenju.[3] Uz to, manjinski jezik nije samo sustav koji je proglašen takvim zbog objektivnih pokazatelja kao što su broj govornika ili jezična udaljenost, nego je odraz položaja ili statusa koji mu se pripisuje na temelju normi i kulturološkoga stava zajednice te zakona, pa ga je uputnije definirati kao jezični sustav koji neka političko-administrativna zajednica rabi u stanovitoj mjeri i/ili u stanovitim situacijama (Berruto 2007:19).

Nedvojbeno ograničenje vezano za manjinski jezik ponajbolje se ogleda u opsegu, uglavnom smanjenom, njegove uporabe koja najčešće postoji samo u kulturnim, vjerskim ili povijesnim područjima života zajednice kojoj pripada i koju se, upravo zbog uporabe toga njezina autohtonoga (manjinskoga) jezika, naziva također manjinskom. No, manjinska zajednica ne živi izdvojena od ostatka šireg društva s kojim je u dodiru i jezik većinske zajednice, ili neki drugi zajednički svima, dosta lako ulazi u uporabu i u ostalim sferama života iste manjinske zajednice. U dugotrajnim situacijama takve vrste većinski jezik postaje dominantan, broj se govornika manjinskoga jezika smanjuje i pitanje njegove budućnosti postaje sve opravdanije. To je jedan od razloga zbog čega je 1992. godine Michael Krauss (1992: 7) napisao da jezik može biti siguran od izumiranja ako ga govori barem sto tisuća govornika. Nettle i Romaine (2001), međutim, pokazali su da za sudbinu nekoga jezika broj govornika nije nužno presudan, što je razvidno iz primjera islandskoga jezika (Nettle i Romai-

[1] Ovaj je dokument sastavljen i predan na potpisivanje 5. studenog 1992. godine u Strasbourgu, počeo vrijediti 1. ožujka 1998. godine, a do danas ga je potpisalo dvadeset i pet europskih zemalja.

[2] Prema *Povelji* (Opće odredbe, čl. 1, str. 2–3), „izraz regionalni ili manjinski jezici znači jezike koji se a) tradicionalno rabe na području određenoga državnoga teritorija od strane državljana te države koji sačinjavaju grupu brojčano manju od ostatka državnog stanovništva, i b) razlikuju od službenih jezika te države".

[3] Očito problematično mjesto odnosi se na pojašnjenje prema kojemu se u manjinske jezike ne mogu uključiti dijalekti službenoga jezika u državi, što je posebno primjetno u jezičnoj slici Italije u kojoj razlika između različitih jezika, tj. *Abstandsprachen* (Kloss 1967) i dijalekata istoga jezika (kao što su oni koje Coseriu 1980 naziva *dialetti primari* jer su postojali i prije nacionalnoga jezika i nisu njegov varijetet), nije uvijek laka i potpuno jasna.

ne 2001: 22–23) koji s tadašnjih samo sto tisuća govornika nije bio ugrožen, za razliku od mnogih jezika središnje Indije koji su tih godina brojili i do milijun govornika, ali su ipak ulazili u skupinu onih čija je budućnost bila neizvjesna. Broj govornika promjenjiv je podatak kroz vrijeme, uvijek usko povezan s čimbenicima političke, ekonomske, psihodruštvene, kulturne i sl. naravi (Edwards 1992, Dressler 2003) i ne mora nužno upućivati na nestajanje jezika ako među njegovim govornicima postoji svijest o potrebi očuvanja vlastitoga jezika te se on svjesno prenosi s generacije na generaciju i rabi među najmlađim govornicima. Za očuvanje (manjinskoga) jezika nužno je stoga usvojiti stav o potrebi planiranja njegova prenošenja unutar zajednice.

2. Jezično planiranje prenošenja jezika

Važnost planiranja prenošenja jezika očituje se i u zajednici govornika većinskoga jezika jer se izvjesne poteškoće poput, primjerice, onih uzrokovanih nedostatkom novca, i ovdje mogu pojaviti. Manjinski jezici, gotovo uvijek suočeni, osim ostaloga, i s kroničnim nedostatkom novca, imaju još veću potrebu za iskazivanjem planiranja u njegovu prenošenju.

Zakoni koji štite manjinske jezike slažu se oko prava njegovih govornika da im se pruži mogućnost usvajanja njihova jezika, kao i mogućnost obrazovanja na tom jeziku te se propisuje da se jezično obrazovanje odvija unutar obrazovnih institucija. Pritom je većina zakonodavaca u zabludi jer se poduku manjinskoga jezika ili na manjinskom jeziku poistovjećuje s podučavanjem njegova krovnoga, najčešće standardnoga jezika, ako on postoji. Time se zanemaruju razlike[4] između dva sustava kao i činjenica da bilo koja varijanta jezika uvedena u obrazovni sustav postaje novi i odvojeni predmet koji valja usvajati nerijetko na neprirodan način. Nadalje, jezik se nužno povezuje s kulturom i tradicijom ljudi koji ga rabe i u obrazovnom se procesu mora vidjeti veza između kulturnih osobitosti (kao izraza tradicije) i sadašnjosti u kojoj one (i jezik kao njihov sastavni dio) imaju svoje mjesto. Kako poduka jezika sama po sebi ne stvara nove govornike,[5] za njegovo je prenošenje nužno da on, poglavito ako je manjinski, unutar svoje zajednice ostvaruje neke funkcije i pronalazi prikladan psihodruštveni ambijent koji će stimulirati njegovu uporabu. Na pitanje što je, povrh poduke jezika, još potrebno učiniti kako bi se planiranje jezičnoga prenošenja što uspješnije provodilo, zasad je najcjelovitiji odgovor onaj koji razra-

[4] Ovdje ne možemo dotaknuti sve vidove poteškoća te ćemo upozoriti samo na činjenice da postoje manjinski jezici međusobno dosta različiti koji svi imaju zajednički standard, odnosno da modeli ortografije mogu biti različiti i sl.

[5] Istraživanje iz sedamdesetih godina prošloga stoljeća potvrdilo je da (samo) podučavanje manjinskoga jezika nije spriječilo njegovo gašenje, ali ga je usporilo (Allard 1979).

đuje model jezičnoga oživljavanja (Fishman 1991).[6] Iako se ovom modelu prigovara zbog nejasnoća vezanih uz potrebu zadiranja u privatnost svakoga člana zajednice u namjeri da ga se motivira da aktivno i svojevoljno pridonese oživljavanju jezika kroz navedene faze, njegova je vrijednost u zagovaranju djelovanja iz „baze" jer polazi od manjinske zajednice u kojoj se promjene moraju ostvariti i koja mora uočiti potrebu i važnost oživljavanja vlastitoga jezika.

3. Talijanska nacionalna manjina u Republici Hrvatskoj

Republika Hrvatska potpisnica je gore spomenute Europske povelje te sukladno tomu postoje zakoni svih razina (Ustav RH, ustavni zakoni, propisi, pravilnici)[7] o obrazovanju na jeziku svih postojećih nacionalnih manjina na teritoriju Republike Hrvatske, pa njihovi pripadnici u RH, osim uključivanja u obrazovni sustav predviđen za kroatofone govornike, imaju mogućnost pohađanja cjelokupnoga obrazovnoga programa ili samo dijelova nastave na vlastitom jeziku, a način ostvarivanja ponuđenih mogućnosti[8] ovisi o broju pripadni-

[6] Taj model, poznat kao *Reversing Language Shift,* sastoji se od osam stupnjeva. Prvo valja ostvariti početne četiri etape (1. rekonstruirati jezik i navesti odrasle da ga usvajaju, 2. komunikacija na manjinskom jeziku unutar zajednice uz sudjelovanje starijih, 3. međugeneracijsko povezivanje kako bi dom, obitelj i susjedstvo postali središte širenja jezika, 4. škole za učenje materinskoga/manjinskoga jezika za odrasle i djecu koje ne zamjenjuju obavezno školovanje) kojima je cilj postići diglosiju u zajednici, dok se u drugoj fazi, kojoj je cilj nadilaženje diglosije u zajednici, moraju ostvariti još četiri cilja (5. uvođenje manjinskoga jezika na sve razine obrazovanja, 6. uvođenje istoga u radne prostore lokalne zajednice čak i ako su u njima govornici većinskoga jezika, 7. uporaba manjinskoga jezika u lokalnoj administraciji i u lokalnim sredstva informiranja, 8. uporaba manjinskoga jezika u obrazovanju, na poslu, u medijima i u sudstvu na razinama višim od lokalne).

[7] Evo nekih: Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina iz 2002., Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina iz 2000. godine, Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj iz 2000. godine itd.

[8] Na stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja, pod natuknicom Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina, piše: „Pripadnici nacionalnih manjina svoje ustavno pravo na odgoj i obrazovanje ostvaruju trima osnovnim modelima i posebnim oblicima školovanja.

1. MODEL A – nastava na jeziku i pismu nacionalnih manjina uz obvezno učenje hrvatskog jezika u istom broju sati u kojem se uči jezik manjine.

2. MODEL B – dvojezična nastava, a na jeziku nacionalne manjine uči se društvena grupa predmeta

3. MODEL C – njegovanje jezika i kulture kroz dodatnu satnicu u trajanju od pet školskih sati tjedno za učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, geografije, povijesti, glazbene i likovne umjetnosti.

4. Oblik nastave u kojem se jezik nacionalne manjine uči kao jezik sredine

5. Posebni oblici nastave: ljetna škola, zimska škola, dopisno-konzultativna nastava

6. Posebni programi za uključivanje učenika romske populacije u odgojno-obrazovni sustav" (http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154, pristupljeno 21. siječnja 2016.).

ka pojedine nacionalne manjine na nekom području. Prema popisu stanovništva iz 2011. na teritoriju RH živjelo je 17 807 pripadnika talijanske nacionalne manjine.[9]

Podatci navedeni u Izvješću dostupnom na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja[10] potvrđuju da je u Hrvatskoj u šk. god. 2011./2012. u obrazovni sustav s podukom na talijanskom, tj. u dječje vrtiće, u osnovne i srednje škole, bilo uključeno 3052 djece. Poduka materinskoga jezika može se ostvariti primjenom različitih modela obrazovanja. Sukladno tomu, u Istri i na Kvarneru primjenjuje se Model A na svim obrazovnim razinama, dok se za nekoliko učenika primjenjuje Model C u pakračkoj srednjoj školi. Upravo je promišljanje o mogućnostima planiranja usvajanja/prenošenja jezika u manjinskoj jezičnoj zajednici koju čine pripadnici talijanske manjine u zapadnoj Slavoniji, kamo se smješta spomenuta pakračka gimnazija, motiviralo ovaj rad.

3.1. Talijanska nacionalna manjina u zapadnoj Slavoniji

Osobitost je ove jedinstvene, ali slabo kohezivne (Edwards 2007) manjinske italofone zajednice, koja zbog praktičnosti u ovoj prigodi neće biti segmentirana na lokalitete, osim udaljenosti od matične zemlji i izoliranosti, još i relativno malen broj govornika idioma koji pokazuje sve značajke ugroženoga jezika (Berruto 2007).

Ta je činjenica potaknula unatrag nekoliko godina istraživanje o njezinim pripadnicima, utoliko više što su svi oni i govornici hrvatskoga jezika. Razmatranja o autohtonome talijanskom jeziku koji karakterizira dio spomenute italofone zajednice u kontinentalnom dijelu Hrvatske, ponajprije stanovnike sela Ploština, ali i razasute govornike toga idioma koji su otišli od tamo i sada žive drugdje u okolici pa i u Zagrebu, izrečena su u skorije vrijeme na drugim mjestima (Deželjin 2015a, 2015b, 2015c). Ne hoteći ponavljati nepotrebno, valja podsjetiti na važan detalj koji nije u središtu ovoga rada, a vezan je za problem krovnoga jezika i odnos prema njemu. Pripadnici talijanske nacionalne manjine u zapadnoj Slavoniji nisu dio znatno veće autohtone talijanske manjine čiji članovi uglavnom žive u Istri i na Kvarneru te na okolnim otocima, nego su po-

[9] Prema istomu popisu, u RH živi 18 573 osobe čiji je materinski jezik talijanski. Uočenu razliku od skoro 700 osoba koje navode da im je talijanski materinski jezik (u odnosu na 17 807 pripadnika talijanske nacionalne manjine) ovdje ne možemo objašnjavati (usp. http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm, pristupljeno 17. veljače 2016.).

[10] Usp. http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13872&sec=3154 – *Izvješće o provedbi Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina*, pristupljeno 31. kolovoza 2016.

tomci emigranata iz sjevernih talijanskih pokrajina.[11] Povijesni podatci daju naslutiti da su prvi imigranti, pretežno zemljoradnici uz pokojega obrtnika, govorili isključivo svojim materinskim, organskim govorom, koji se upirao na neki dijalekatski varijetet nadređen njihovim lokalnim govorima te je po svojim karakteristikama vjerojatno odgovarao kako sjevernom venetskom dijalektu tako i zapadnom furlanskom (iako je ovih potonjih govornika bilo manje).[12] Taj podatak pomaže u razumijevanju poteškoće koja se odnosi na imenovanje predmeta koji se proučava, tj. jezika italofonih govornika u prije naznačenom dijelu zapadne Slavonije. Dosadašnji rezultati pokazuju da je pravih govornika tamošnjega autohtonoga idioma, lociranih uglavnom u selu Ploština, relativno malo. Stoga, ako se skupina pouzdanih govornika ubrzo ne počne popunjavati novim i mlađim članovima, snagom prirode ta će jezična zajednica relativno brzo nestati.

Sukladno tomu, cilj je ovoga rada, na temelju spoznaja o broju i tipu govornika u jezičnoj zajednici u Ploštini i Lipiku, utvrditi koji elementi pridonose ugroženosti toga idioma kao i predložiti aktivnosti koje bi takvo negativno stanje mogle promijeniti na bolje i barem usporiti proces gubitka te jezične enklave.

3.2. Poduka, prenošenje i usvajanje talijanskoga jezika u zapadnoj Slavoniji

Za razliku od ostalih naselja, selo Ploština u općini Pakrac i danas je u potpunosti italofono. Nakon drugoga svjetskog rata, dok je selo bilo vitalno, postojala je osnovna škola, a danas postoji škola u Pakracu. U njoj se u šk. god. 2015./2016. talijanski jezik podučavao kao izborni predmet od četvrtoga do osmoga razreda u osnovnoj školi a, kao što je spomenuto prije, u gimnaziji se nastava talijanskoga jezika održavala po modelu C.[13] U susjednom je Lipiku talijanski jezik izborni predmet u osnovnoj školi, a u sjedištu Zajednice Talijana bilježe se pokušaji provođenja tečaja talijanskoga jezika za odrasle. I u obližnjoj je Kutini (iz koje zasada nema ispitanika) moguće pohađati tečaj talijan-

[11] Arhivski dokumenti pokazuju da je prva znatnija skupina organizirano stigla u taj dio Hrvatske nakon 1879. godine iz dviju regija, iz Furlanije (s područja gradova Pordenone, Spilimbergo i Tolmezzo) te naročito iz Veneta (iz mjesta Auronzo i Longarone u okolici grada Belluno, iz gradova Conegliano i Pieve, iz mjesta Asiago u okolici Vicenze te iz grada Vittorio Veneto), a nakon toga počeli su dolaziti i iz drugih mjesta u sjevernoj Italiji (Deželjin 2015a, 2015b, 2015c, Kliček 2009, Pasanac i sur. 2012).

[12] Prema arhivskim podatcima iz 1880. godine (usp. uložak 5746/1880, kutija 433 u Državnom arhivu u Zagrebu), iz popisa stanovnika proizlazi da je te godine od 402 doseljenika, njih 72 bilo s teritorija Furlanije, dok su ostali bili iz Veneta.

[13] Poduku po Modelu C financira Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH od 2009. godine.

skoga jezika u lokalnoj školi stranih jezika u sjedištu tamošnje Zajednice Talijana, gdje se uz to skrbi i za očuvanje kulturnoga nasljeđa njihovih članova, ili učiti talijanski u gimnaziji kao fakultativni predmet. Uspješnost poduke nije uvijek zadovoljavajuća jer ovisi kako o subjektivnim čimbenicima poput želje, sposobnosti i motivacije[14] potencijalnih učenika, tako i o objektivnim okolnostima, o dostupnosti poduke koja u slučaju individualnoga i neinstitucionalnoga podučavanja ovisi o platežnim mogućnostima učenika, a nisu zanemarivi ni ostali razlozi, poput raspoloživosti nastavnika i prikladnoga prostora, didaktičkoga materijala, svijest o najprikladnijem načinu poduke i sl. Oživljavanje i čuvanje talijanskoga idioma na području Pakraca i Lipika, na koje je usmjeren ovaj prilog, dodatno otežava činjenica što se i ovdje podučavanje različitih sadržaja, tj. talijanskoga standardnoga i lokalnoga talijanskoga idioma, poistovjećuje i neminovno vodi do gašenja lokalnoga idioma manjinske zajednice.

U Fishmanovu (1991) modelu ključna je motivacija samih govornika. Propitujući stav dijela govornika u Ploštini i u Lipiku o vlastitoj zajednici i o njezinu idiomu, već postojeći rezultati (Deželjin 2015a), kao i najnoviji dobiveni u međuvremenu,[15] govore da motiviranost za očuvanje organskoga govora postoji, ali nije u apsolutnoj korelaciji s jezično i komunikacijski kompetentnijim govornicima.

Rezultati pokazuju da su pouzdani govornici, tj. oni s visokom interkulturalnom dijaloškom kompetencijom (Morlicchio 2002), vezani isključivo za Ploštinu te da su mahom starije dobi i skromnoga obrazovanja. Te su značajke otežavajuće okolnosti jer su vjerojatno upravo dob i obrazovanje razlozi zbog kojih ti aktivni govornici nisu istinski motivirani da se njihovo jezično nasljeđe sačuva, iako vole razgovarati na svojem jeziku.[16] Sudbina njihova jezika čini im se zanemarivom u usporedbi s teškoćama egzistencijalne naravi s kojima se oni i njihovi potomci suočavaju u proteklih dvadesetak godina (1995. – 2015.) i stoga im je, prema zabilježenim iskazima, razumljiv nemar mlađih članova za učenje materinskoga idioma s obzirom da su oni jako opterećeni profesionalnim obvezama, da najčešće žive odvojeno te da teško usklađuju ili prilagođavaju svoj način i raspored života onomu starijih članova u vlastitoj obitelji. Zbog

[14] O motiviranosti mladih učenika svjedoče nagrade učenika osnovne škole iz Lipika na prošlogodišnjem državnom natjecanju iz poznavanja talijanskoga jezika.

[15] U međuvremenu je anketirano ili snimljeno još pet novih informanata, a među njima se nalaze i dva pouzdana govornika (koji žive u Zagrebu). Premda je potvrđen pozitivan stav prema vlastitomu idiomu, jezičnoj zajednici te povijesti i kulturnom nasljeđu koje ih povezuje, nitko od njih ipak nema jasan stav o budućnosti svoje jezične zajednice i svi drže da će se njihov idiom neminovno izgubiti odlaskom posljednjega govornika.

[16] Kod pouzdanih je govornika želja za komunikacijom (odnosno *willingness to communicate*, McCroskey 1992) na materinskom idiomu vrlo visoka.

toga su prilike za međusobnu komunikaciju na organskom idiomu vrlo rijetke, a zajednica je suočena sa situacijom u kojoj stariji pouzdani govornici, katkada i vrlo voljni i sposobni prenijeti poznavanje svojega jezika, nemaju komu prenositi materinski idiom. Osim činjenice da je međugeneracijsko prenošenje jezika vrlo otežano, u zajednici se učvrstila svijest, poglavito među mlađim članovima, da izvan obiteljskoga kruga i lokalnoga okvira njihov lokalni, materinski idiom ionako nema širu komunikacijsku primjenu, pa to dodatno narušava (a kod nekih i potpuno uništava) motivaciju za njegovanjem lokalnoga talijanskoga idioma.

Manji segment proučavane zajednice čine ispitanici srednje dobi i boljega obrazovanja koji su svjesni kulturne vrijednosti idioma svojih predaka, ali se oni njime samo djelomično služe. U tih je ispitanika, koji drže do povijesti svoje zajednice i koji su ponosni na očuvanu kulturnu tradiciju, vidljiva motiviranost da zaštite i njeguju svoju kulturnu i jezičnu osobitost što je moguće bolje (Deželjin 2015a). Potvrda njihovih nastojanja godišnje su manifestacije koje se u Lipiku održavaju u prigodi obilježavanja dana tamošnje Zajednice Talijana uz posebno pripremljen program,[17] a rezultat su godišnjega rada i planiranja osviještenih članova zajednice u svrhu očuvanja nematerijalnih vrijednosti lokalne zajednice, ponajprije kulture, a zatim i jezika. Premda je među ispitanicima srednje dobi u Lipiku manje pouzdanih govornika, njihova je motivacija za očuvanje i prenošenje idioma izraženija.

I u nedalekoj Ploštini uporaba lokalnoga idioma oživi naročito u ljetnim mjesecima jer tada se tu uz mještane zateknu članovi njihove šire obitelji koji inače žive, osim u Zagrebu, i u Italiji.

Među članovima proučavane enklave mlađim od pedeset godina nema pouzdanih govornika izvornoga talijanskoga idioma, a mnogi koji smatraju da to jesu, govore zapravo mješavinu lokalnoga talijanskoga idioma i naučenoga suvremenoga dijalekta grada Belluna i njegove šire okolice, što je posljedica njihova boravka u tom dijelu sjeverne Italije ili još uvijek aktivnih dodira. Ti govornici nisu svjesni kontaminacije autohtonoga idioma, a varijetet kojim vladaju omogućava im nesmetanu i uspješnu komunikaciju u Italiji. Stoga oni nisu spremni izdvajati dodatni novac i vrijeme kako bi oni i njihova djeca češće posjećivali starije članove svoje jezične zajednice koji govore lokalni jezik, ali nisu nužno dio uže obitelji, kako bi se više zadržavali u društvu s njima i komu-

[17] U Lipiku se priređuje svečanost na koju se pozivaju predstavnici drugih talijanskih zajednica u RH kao i predstavnici udruga iseljenika iz Belluna i iz Furlanije. Učenici tamošnje osnovne škole, odjeveni u tradicionalnu odjeću, pjevaju stare pjesme te glume u igrokazima koje piše tamošnja učiteljica i aktualna predsjednica tamošnje Zajednice Talijana, Lionella Brisinello, a uz sve to nude se tradicionalna jela.

nicirali te, njegujući te odnose, održavali i svoj materinski idiom. Iz intervjua je razvidno da dio ovih članova zajednice nema dostatnu materijalnu mogućnost da za sebe ili svoju djecu izdvoji novac niti za učenje talijanskoga jezika pa i to potvrđuje da usmjerenost na egzistencijalna pitanja onemogućava da se entuzijazam za očuvanje materinskoga jezika, koji unatoč svemu živi u pojedincima, prenosi i zahvati veći dio zajednice.

3. 3. Sugestije za učinkovitije jezično prenošenje

Zatečeno stanje pokazuje realnu potrebu za obrazovanjem i osposobljavanjem učitelja i nastavnika talijanskoga jezika podrijetlom iz ove sredine jer bi takvi stručnjaci primjenjujući svoje znanje, podučavajući i djelujući u okruženju u kojemu dio članova još uvijek rabi svoj organski talijanski idiom, različit od standardnoga talijanskoga jezika, s vremenom vjerojatno i sami mogli usvojiti taj idiom i zatim ga prenositi. No, uz ovu preporuku i nadalje supostoji mnogo značajnije pitanje, vezano izravno za motivaciju samih govornika manjinskoga jezika da uče, prenose i očuvaju svoj materinski idiom.[18]

Svoj dio krivice u gubljenju toga idioma snose svakako i nadležne institucije talijanske države. One čine malo (a nerijetko je dojam ovdašnjih pripadnika talijanske manjine da se ne čini ništa, Deželjin 2015a) u poticanju očuvanja te male jezične i nacionalne zajednice, s obzirom da je njezino postojanje nepoznato mnogima u matičnoj zemlji, pa i talijanskim jezikoslovcima. Ukoliko je konkretnija pomoć Republike Italije bila teže dostupna za trajanja SFRJ-a zbog činjenice što je u Zagrebu bio samo konzulat, dok je ambasada Republike Italije bila u Beogradu, pitanje je zašto veća podrška i pažnja nisu upućeni nakon 1991. godine, poglavito uzme li se u obzir da je područje na kojemu postoji ta italofona zajednica u Domovinskom ratu posebno teško nastradalo te se do danas gospodarski nije znatnije oporavilo. Stvarna pomoć talijanskih institucija, pa i Talijanske Unije, očitovala bi se, primjerice, u materijalnoj pomoći koja bi ciljano pridonijela oživljavanju međugeneracijske komunikacije kroz okupljanje starijih govornika i promicanje važnosti njihova poznavanja i prenošenja lokalnoga idioma te poduku i njezino poticanje među mlađim i mladim članovima u zajednici. Svojevrsna pomoć ogledala bi se u organizaciji besplatnih tečajeva talijanskoga jezika za pripadnike talijanske manjine i stipendiranje mladih toga područja za vrijeme školovanja ako je ono vezano za talijanski jezik i kulturu.

[18] Većina podataka o ovim pitanjima kojima se zasada raspolaže odnosi se na spoznaje i rezultate stečene u istraživanjima koja su provedena na području Istre (Milani Kruljac i Orbanić 1995).

Važan korak u usporavanju gubitka ovoga idioma predstavljalo bi i poticanje suradnje između tri postojeće Zajednice Talijana, locirane upravo u Kutini, Lipiku i Ploštini, u svrhu promicanja (i) zajedničkih aktivnosti i združena predstavljanja svojih osobitosti na smotrama kulturnoga i jezičnoga nasljeđa kako u Hrvatskoj, tako i u Italiji.

4. Zaključna misao

Predložene aktivnosti i postupci sukladni su Fishmanovoj ideji djelovanja „odozdo", tj. iz zajednice, s ciljem usporavanja i zaustavljanja nagloga gubitka preostalih govornika ugroženoga autohtonoga talijanskog idioma te stvaranja preduvjeta za međugeneracijsko prenošenje baš toga idioma. Premda je teško povjerovati da bi se u italofonoj enklavi u zapadnoj Slavoniji mogla ostvariti i četiri završna stupnja modela jezičnoga oživljavanja (Fishman 1991), trebalo bi ustrajati u postizanju ciljeva početnih faza, poglavito u prevladavanju slabe motiviranosti lokalnoga življa kada je riječ o očuvanju vlastitoga jezika. U tom bi se slučaju i negativno kretanje u broju govornika lokalnoga talijanskoga idioma zacijelo barem malo usporilo. Osim toga, s obzirom da motiviranih pojedinaca uvijek ima, uz malo podrške širih razmjera, njihova briga da se očuva materijalna baština kraja, tj. gastronomija i izrada tradicionalnih dijelova odjeće, zacijelo bi se mogla prenijeti i na nematerijalne sfere, ponajprije na aktivnu skrb za očuvanjem materinskoga idioma još uvijek postojećih govornika u proučavanoj italofonoj zajednici.

Literatura:

Allard, Erik. 1979. *Implication of the Ethnic Revival in Modern Industrialized Society: A Comparative Study of the Minorities in Western Europe*. Commentationes Scientiarum Socialium 12. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki.

Coseriu, Eugenio. 1980. Historische Sprache und Dialekt. *Dialekt und Dialektologie. Ergebnisse des internationalen Symposions zur Theorie des Dialekts (Marburg/Lahn, 5. – 10. September 1977.)*. Ur. von Göschel, Joachim; Ivić, Pavle; Kehr, Kurt. Steiner. Wiesbaden. 106–122.

Deželjin, Vesna. 2015a**.** Italofona enklava u zapadnoj Slavoniji između hrvatskoga i taljanskoga jezika. *Višejezičnost kao predmet multidisciplinarnih istraživanja*. *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 25. do 27. travnja 2014. godine u Zagrebu*. Ur. Udier, Sanda Lucija; Cergol Kovačević, Kri-

stina. Srednja Europa – Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb. 403–419.

Deželjin, Vesna. 2015b. The Italian Language Spoken by the Italians in Continental Croatia. *L'Italia allo specchio. Linguaggi e idetità italiane nel mondo*. Ur. Finotti, Fabio; Johnston, Marina. Marsilio Editori. Venezia. 571–582.

Deželjin, Vesna. 2015c. La comunità italofona della Slavonia occidentale: un caso estremo di contatto interlinguistico. *Contatto interlinguistico fra presente e passato*. Ur. Consani, Carlo. LED. Milano. 421–441.

Fishman, Joshua A. 1991. *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threathened Languages.* Multilingual Matters. Clevedon – Philadelphia.

Kliček, Duško. 2009. *Talijani u Slavoniji od 1880. do 2005. – Italiani in Slavonia dal 1880 al 2005.* Grad Lipik: Zajednica Talijana Lipik – Città di Lipik: Comunità degli Italiani Lipik. Lipik.

Kloss, Heinz. 1967. 'Abstand languages' and 'ausbau languages'. *Anthropological Linguistics* 9 (7). 29–41.

Krauss, Michael, 1992, The world's languages in crisis. *Language*. 68 (1). 4–10.

McCroskey, James. C. 1992. Reliability and validity of the willingness to communicate scale. *Communication Quarterly* 40. 16–25.

Milani-Kruljac, Nelida; Orbanić, Srđa. 1995. *Identità, alterità*. Edit. Rijeka.

Morlicchio, Elda. 2002. Plurilinguismo e interculturalità. *Europa, lingue e istruzione primaria*. Ur. Mazzotta, Pasquale. UTET. Torino. 79–106.

Nettle, Daniel; Romaine, Suzanne. 2001. *Voci del silenzio. Sulle tracce delle lingue in via di estinzione.* Carocci. Roma.

Pasanac, Ivan; Škiljan, Filip; Peternel, Lana; Del Ponte, Jadranka; Del Ponte, Zdenko; Del Ponte, Josip. 2012. *Talijani u Ciglenici*. Športski kuglački klub. Zagreb.

Mrežni izvori:

https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_hr.pdf Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima.

http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154 – Modeli obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina.

https://public.mzos.hr/fgs.axd?id=23272 – Izvješće o provedbi Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina.

Acquisition planning in regard to a small linguistic community (Example of an Italian enclave in western Slavonia)

Summary

Almost a quarter of a century ago, in 1992, Michael Kraus affirmed that a language should not fear for its future, i. e. won't be extinguished, if it is spoken by at least 100 000 speakers. However, this statement failed to be reliable since there have been languages spoken by hardly 100 000 people that have not been endangered as well as those whose future is insecure and even at risk despite a million of its speakers.

The Italian communities situated in western Slavonia, and in particular on the territory of three small towns, Lipik, Kutina, and Pakrac, represent one of those highly endangered linguistic enclaves. This paper aims to detect reasons that endanger the Italian speaking communities in western Slavonia, since other Italian communities in Croatia do not face the same situation. I start from the assumption that within the existing legal acts and institutionalised activities, there have been recesses concerning acquisition planning, unexploited so far, that could slow down the process of vanishing of this Italian enclave, or that could help it to preserve its cultural identity.

Ključne riječi: italofona enklava, ugrožena jezična zajednica, planiranje jezičnoga prenošenja

Key words: Italian speaking enclave, endangered linguistic community, acquisition planning